

MARIN SRAKIĆ,

IZ DIJECEZANSKOG ARHIVA

Iz Arhiva djakovačke i srijemske biskupije donosimo dva pisma biskupu Josipu Jurju Strossmayeru. Jedno od hrvatske spisateljice **Marije Jurić Zagorka**, a drugo od poznatog hrvatskog političara i publicista **Stjepana Radića**.

1. **Marija Jurić Zagorka**, novinarka i spisateljica, rođena u Negovcu kraj Vrbovca 1. 1. 1873., umrla u Zagrebu 30. 11. 1957. g. Bila je prva žena profesionalni novinar u Hrvatskoj. Kao politički reporter **Obzora** žigosala je nasilje i samovolju Khuenovih eksponenata. Anonimno je pisala i u nekim peštanskim novinama o političkim prilikama u Hrvatskoj. Voljom oca, upravitelja dobara baruna Raucha, bila je udata za upravitelja željezničke postaje u Krapini Matraj, Mađara. Želeći se izvući iz ovog braka i nastaviti surađivati u redakciji kojeg hrvatskog časopisa ili novina obratila se Strossmayeru i zamolila za materijalnu i moralnu pomoć. Strossmayer je to odobrio, štoviše, savjetovao joj je da piše romane namijenjene širokim čitalačkim slojevima. I doista, postala je omiljeni pisac jednostavnog čovjeka kojemu je iz hrvatske povijesti pronalazila primjere stradanja malog čovjeka kakva je i sama podnosila. Čestitke što ih je slala Strossmayeru prigodom njegovih rođendana, imendana i jubileja svjedoče da je bila zahvalna svom meceni.

2. **Stjepan Radić**, političar i publicist, rodio se u Trebarjevu Desnom 11. 7. 1871. g., umro u Zagrebu 8. 8. 1928. g., nakon atentata u Skupštini u Beogradu. Priloženo pismo Radić je u svoje ime i u ime svoje supruge Marije poslao Strossmayeru za vrijeme svog trećeg boravka u Pragu. U njemu opisuje kratko stradanja i nevolje Slavena u Češkoj. Nije nam poznato, je li i što je Strossmayer odgovorio Radiću. Kažu da je Strossmayer s nepovjerenjem promatrao postupke mladog i nadobudnog Radića. Ovaj list svjedoči da je Radić još uvijek — četrdesetak godina nakon što se Strossmayer povukao s političke scene — smatrao potrebnim obavijestiti starog biskupa o teškoćama u kojima se nalaze slavenski narodi Austro-Ugarske monarhije.

Vaša preuzvišenosti!

Teška mi briga sapinje grudi, kad se lačam ovoga pisma, briga, da sam se osudila odlučiti Vašoj preuzvišenosti podastrieti ovo pismo i jednu vruću molbu. Ali noć rasvietljuje sjajna zvijezda Vaše preuzvišenosti, a njeni topli traci, djela neizrecivog milosrdja, dopiru i do moga srca, te ga ogrievaju i bodre, te pobudjuju nadu da će me Vaša preuzvišenost dobrostivo saslušati, kad ju smierno molim: neka se smiluje, te oprostí blagostivo jednoj ne sretnici, koja se je osudila ovakovim načinom stupiti pred svetu osobu Vaše preuzvišenosti.

O mojoj ne znatnoj osobi je Vaša preuzvišenost malo ćula, ali možda me dostoji poznavati is »Obzora« kao »Zagorku« a is »Branika« kao »Hrivicu« kamo pišem i besimenih političkih članaka. Ali sa presvetim imenom Vaše preuzvišenosti, koga svaki Hrvat tako svetim počitanjem nosi u svom srcu, spojene su divne uspomene moga djetinjstva i mojih ideala. Uviek kad je Vaša preuzvišenost dolazila, da svojim svetim posjetom usreći samostan milosrdnica, za desila je mene najveća čast i sreća, pozdraviti i izručiti kitu cvieća Vašoj preuzvišenosti u ime građanskih gojenica, gdje sam u gojištu sprovela cijelo djetinjstvo. I prigodom jednom, ćula sam svete rieći Vaše preuzvišenosti, rieći koje duboko dirnuše moje srce, te se trajno otisnuše u duši mojoj: »Budi na čast i korist Boga i domovine«. I ove rieći ostadoše ideal cieloga života. Ove su me rieći kros cielu buru mog života, kojoj sam toli rano, i ne smiljeno izložena bila. U pupoljku moje mladosti bacila me je sudba u struju ne sreće, te me grozno ne smiljeno bacala is jedne biede u drugu, pa sad u očaju i ne sreći lačam se onoga, na što me djetinje srce sili, da se obratim ja, toli bolno i ne sretno Hrvatsko diete, na oca naroda Hrvatskog, da mu iskreno ispoviedim moju ne sreću i za molim za sveti blagoslov i pomoć. I još jednoć dižem ruke svoje i molim Vašu preuzvišenost, da sasluša njenu nesreću, ne sreću Hrvatice, kojoj jedina nada puni grudi, da će ju otac biednoga naroda slušati i njene redke milostivo proćitati, te dopustiti, da smije svoju biedu opisati.

Prije šest godina, kad mi je bilo tek šesnajst g. te sam upravo ostavila mile samostanske zidine gdje sam željela za uviek ostati, morala sam se po želji drugih — udati, meni već davno opredieleog muža, magjara, koga nikad prije poznavala nisam. Pak buduć on nije znao ino do magjarski, morala sam učiti taj jezik već u napried, da ni zna la nisam za što. Bijah odgojena u samostanu, to je dosta a da mi zasvjedoći da sam bila diete neznanja za sviet, da nisam imala pojma o svietu. Stoga nisam nikada ni poznavala riećicu »ne«, ta naućila sam u samostanu svetu poslušnost. I ja poslušah želje onih koje sam slušati morala, i udah se, i od onoga časa počele su moje muke. Od onoga časa nisam smjela priznati da sam hrvatica, nisam smjela druge rieći izustiti do — magjarski, nisam smjela imati u kući knjige ni hrvatske novine, a napokon mi bijaše zabranjeno pisati ikomu od rodbine i roditeljem u hrvatskom mi materinjem jeziku. Osim toga nisam prestala slušati danomice psovati ne sretnu mi domovinu, i njoj takove predikate davati, da bi ćovjeku srce pucalo. Ali to nije bilo dosta. On bijaše ćovjek surov i silno grub, a osim toga beskrajno škrt. Došavši

is tihog samostana, gdje je sve tiho i sveto, morala sam uvijek slušati besbožne kletve, a podnašati silno zlostavljanje. U kući trpila sam oskudice, ako je on i bio glavar postaje u Krapini, te me je moj otac, koj je upravitelj dobra kod baruna Raucha usdržavao. On mi je, otac moj kupovao odjela, jer mi muž is silne škrtosti nije dao ni odjela ni novčića novaca, a silnom goropadnošću tražio je od mene da mu gospodski kuću vodim, i njegove gostove magjare što sjajnije podvorim (: magjari bijahu danomice u kući, dok hrvati nisu imali pristupa:) Neznajući što da radim tražila sam materialne pomoći od oca, jer sam drhtala od straha pred njim, mužem. Otac je činio i davao ciele 5 godina. No sada mu je pre više bilo jer ima još neobskrbljene i neiškolanane djece, te se izjavio da više nije u stanju davati. I sad mi bude život strašan! Muž me nije htio odievati, a niti mi dao novčića, prem sam u svojih željah skromna bila, to znade cio sviet. I buduć ne bje od oca pomoći novaca, moj me je muž grozno zlostavljao, i nije prestao gadno ponizivati moju mi narodnost is koje sam izašla. Ali ja sam trpila, u samozataji skrivala njegove mane pred svietom, molila se Bogu i pisala potajice članke u »Bršljan« i u novine. To mi bijaše utjeha. Ali kad on to opazi, zapoviedi mi da ne smijem u crkvu da gledam te ceremonije, i da ne smijem pisati drugačije već magjarski. On je bio i u svom običnom životu strastven magjar, a grozni ne prijatelj hrvata, te se izrazio da me nebi bio nikad uzeo, da nije mislio da će is mene djeteta samostanskog naučiti, odgojiti — magjarku laglje, negoli odraslu djevojku, i da se nije nadao kros oca — protekcije barunove. Kako sam trpila u svom životu, ovo je tek bliedi dokaz, ali Bog, koj je jedini vidio moje boli znade, što se je sbivalo u duši mojoj. Crne su me misli slietale — ali Bog mi se smilovao, te mi pokazao put poštenog života. I ja, u svojem očaju nisam našla drugog izlaza van u sviet, tražiti obstanak. Ali moj sviet je samo domovina moja, ne nadjem li u njoj obstanka, utjehe, neću ju drugdje ni tražiti.

Ideal celog života bijaše mi knjiga i — pero. To me je i držalo u životu. Stoga ne mogu odoljeti davnoj težnji, da sav svoj život posvetim domovini na tome polju. Ali oskudica na hrvatskoj knjizi dovela mi je u jeziku velikih ne dostataka, pa stoga trebala bih naobrazbe, trebala bih učiti. Ali mene žele dati u državnu službu. No, srce moje teži za slobodnim radom za domovinu. Učila bih tako rado, za usavršenjem težim, da se bacim na grudi jednoj domovini da radi s menom što hoće, da u trpljenju i radu za nju nađem svoj izgubljeni život, a utjehe za prepaćene boli. Oj, samo u njezinom toplom krilu, u radu za nju, u borbi za nju, nalazila bi moja duša mira, našla bi izgubljene ideale mojih sanja. A meni ne bi bilo ništa teško, ništa ne dostiživo. Moj život nema drugoga oslona, no ovi ideali, a ja nemam časa, ni ništa, što ne bih s oduševljenjem žrtvovala njoj — domovini — za koju sam toliko suzah prilila.

Ali doći do mojih nauma je bes pomoći ne moguće. A ja, toli ne sretno diete slatke domovine, u svom djetinjem shvaćanju i čustvu, nisam pomislila, da previsoko pogledah, kad se usudih pomisliti na najvećega Hrvata, na oca domovine. Ja sam se osudila to učiniti, a dobri Bog jedini sviedok mojih boli zna, da su me na to dovela čustva čistoga rodoljublja, i čustva ne sretna djeteta, što ih goji prama ocu, pre

dobromu i pre milostivomu ocu domovine. Pak dižem sa strahopoćitanjem svoje oći k Vašoj preuzvišenosti, ljubim svetu joj desnicu i smierno molim, ako imade za moju ne sretnu osobu kakove pomoći: da mi možda udostoji malu pomoć pružiti, te bar za jednu godinu kakav štipendij udieliti udostoji, da uzmognem u Zagrebu makar gdje, kao u samostanu slušati predavanja kojeg razreda ili liceja u kom bi mogla crpiti potrebite nauke za moje buduće radnje. Jer znam da mi treba čvrstoga učenja, a ja sam pripravna s veseljem i željeznom voljom učiti.

Knjiga i pero, u tom se sastoji sva buduća sreća moja, sav mir i utjeha. Us to osudjujem se moliti Vašu preuzvišenost, da me blago izvoli preporučiti kad si pri vriedim dovoljno znanja kojemu uredniku, ne bi li me gdje — kod kojih novina uzeli za suradnicu u uredništvo, ili, da me kakov književnik mjesto polaska na predavanja ući i podučiti o svem mi manjka da kroćim do usavršenja. A to bi sve moglo biti samo onda, kad bi Vaša preuzvišenost udostojala mene sirotu svojim milostivim okom pogledati i moju molbu u koliko bi Vašoj preuzvišenosti to moguće bilo, uzeti me pod svoju svetu — zaštitu, kojom bi Vaša preuzvišenost spasila od propasti jednu Hrvaticu, koja je krivnjom tuđjih špekulacijah ovako strašno ne sretna postala. Jest Vaša preuzvišenosti, život i mir može mi vratiti samo rad na ovom polju. A da ima čiste istine u ovih mi redaka, da mi duša gori od želje za naukom, za kojom mi je gorila od rane mladosti, na to polažem u ruke Vaše preuzvišenosti svećanu zakletvu. —

Molim smjerno Vašu preuzvišenost, da mi dopusti na vesti još njene podatke o sebi. Ja sam već od najranije mladosti bavila se perom. Da imam dara, to mi tvrde svi, to mi je potvrdio i prečastni gospodin Dr Stjepan Ilijašević, urednik »Obzora« profesor Pasarić, pozna me i gospodin umirovljeni župnik Jambrećak, a i njeki drugi. Najviše od mojih radnja bile su u ruci gosp. prečastnog Dr Stj. Ilijaševića, koj me i osobno poznaje. Da su moji navodi glede mojeg kukavnog udesa istiniti, to znade gospodin odvjetnik Berbot u Krapini kojemu su odnošaji poznati, a znade i svaki onaj, koj je us sve to, da sam pred svetom skrivala zavirio u moju biedu. Ali pojmiti moje muke, to se ne da, jer su pregorke bile, a mogle bi se i povratiti, ako mi ne bude izlaza, ili pak mi drugo ne će preostati, već propast. Bude li Vaša preuzvišenost blagoizvoljela, ja ću što se moga moralnoga ponašanja tiće od cieloga mi djetinjstva i djevojačtva zamoliti svjedočbu od č. sestre nadstojnice građanskog doljnjeg gojišta, a kao žena od Krapinskog poglavarstva, a svaki tko me pozna znati će kakova sam bila do današnjeg dana. Svatko zna da sam bila poštena, ali ne sretna! Ali u ne sreći hvatam se s Božjom pomoćju i hoću se uhvatiti poštenog života i rada, hoću da posvetim sav svoj život Bogu i domovini. Ako mi je Svemogućii dao taj dar, posvetit ću ga samo njemu na čast, a domovini na korist.

Moje školske svjedočbe svjedoče da lahko i rado učim, pak bi bila sve priložila, da sam se usudila. Ja boravim ovdje u Mitrovici kod moje tetke, i čekam dok mi skoje strane zasjaji topli traćak sunašca koj će mi nositi nadu i pomoć.

Vaša preuzvišenosti! Suznih očijuh molim Vašu preuzvišenost, neka zato što sam se osudila tako visoko pogledati, te Vašoj preuzvišenosti ovu smiernu vruću molbu podnieti, ne uzima to za smjelost, neka me jadnicu ne osudi; oj! nije u mojem srcu smjelosti koja se nebi slagala s pristojnošću: na ovaj korak me je tek poticalo ne sretno očajno srce, koje teži za okriljem domovine, čijeg je okrilja tako dugo oskudijevalo. O! i ja znam, bude li Vaša preuzvišenost na temelju ovih redaka zarogledala (sic!) moju biedu, neće ne sretno čeljade osuditi, što je u svojoj ne sreći osudilo se dignuti oči k vietlu (sic!) najveće zvijezde Hrvatskog neba. I ja se usudjujem vruće moliti za oprostjenje radi moje molbe; ah! volila bih biti još ne sretnije, nego li da me Vaša preuzvišenost osudi.

Neka mi dopusti Vaša preuzvišenost, da u duhu poljubim svetu joj desnicu, i da plačnim srcem molim Vašu preuzvišenost, da uzme pod zaštitu svojeg milosrdja moju ne sreću i moje težnje; a cieli ću se život trsiti, da ću se ove zaštite pokazati vriednom. Preporučujuć se u svetu milost Vaše preuzvišenosti ljubim Vaše preuzvišenosti svetu desnicu te se odudjujem podbilježiti.

Marija Matraj rođj. Jurić
Mitrovica dne 17. listopada 1896.

U Zl. Pragu 18. XI. 1899.

Preuzvišeni gospodine!

Baš sam svjedokom ponovnih progona slavenske narodne misli u Češkoj, i ne mislim rijetko, da ne bi došlo do toga već toliko puta, kad bi u Hrvatskoj bila prevladala politika, kojoj je Vaša Preuzvišenost ponajodličnijim predstavnikom.

Hvala Bogu, danas ta politika sve više prevladava, a preteške prilike cijeloga našega rastrganoga naroda nemeću nam dužnost, da što prije potpuno organizujemo svu narodnu otpornu snagu, da se za vremena zajednički ponajprije obranimo od divljaštva mađarsko-turskoga, a potom da razvijemo uspješan rad u svim područjima misli i života.

U Banovini bit će za dvije godine prilike položiti temeljni kamen sveopćoj narodnoj, jedinstvenoj obrani i razvoju. Vaša Preuzvišenost djelovala je tako pronicavo, požrtvovano i ustrajno, da se danas ozbiljno može snovati o tom, da Hrvatska prekine s mongolskom politikom i tim najdostojnije započne novo doba iza osamstogodišnjega bratimstva. Za to se cijelomu narodu našem, slovenskomu, hrvatskomu, srpskomu i bugarskomu pridružuju s iskrenim čestitkama.

Marija i Stjepan Radićevi